

Vasy Géza

Kiss Benedek költészete

A Kiskőröstől mindössze tíz kilométerre fekvő Akasztó községben született Kiss Benedek, s ennek nem csupán jelképes a szerepe, ugyanis ebben a környezetben elevenen élt Petőfi élete és műve, s elsősorban ezen keresztül a költészet tisztelete és szeretete. Édesanyja, aki eredetileg énekesnő szeretett volna lenni, sok verset tudott, s azokat mondogatta is fiainak. Varrónóként dolgozott, férjének távozása után egyedül nevelte két fiát, s nyilván munka közben is sokat énekelt. Nagyobbik fiának már tízéves korában Ady-kötetet ajándékozott. A gyereken korán megmutatkoztak a bölcsész hajlamok, szavalt, színészkedett, verselgetett. Édesapja eredetileg pap szeretett volna lenni, tőle is örökölhette irodalmi tehetséget. A Nyírségben élő apai nagyapját tízévesen ismerte meg, nyári vakációban. Énekeket, vallásos szövegeket tanított neki, s egy hosszabb verset a tatárjárásról. Ennek hatására született az első komoly próbálkozás, amelyből két sort őrzött meg az emlékezet: „Fut Julián éjjel-nappal, / Lova teli vérrel, habbal...” Tanárai felismerték tehetségét, segítették. A kalocsai gimnáziumba kerülve már rendszeresen írogatott. A Vajdaságból áttelepült író, Cziráky Imre volt az osztályfőnöke. A fiatal Békési Imre rászabadította a könyvtárra, s Juhász Ferenc első gyűjteményes kötetét is a kezébe adta. A költő-tanoncnak József Attila mellett ez lett a bibliája. Az érettségien igazgatójuk útravalóul az emberség és magyarság parancsát bízta rájuk, s ezt Kiss Benedek azóta is jelmondatának tekinti. Budapesti egyetemista éveiben aztán még Nagy László társult a mesterek mellé, róla írta a szakdolgozatát. Másokat is említeni kellene Vörösmarty Mihálytól Illyés Gyulán át a kortársakig. Az utóbbiak közül meghatározó a bölcsészkaron egymásra találó, szerveződő Kilencek költőcsoportja, amelynek egyik vezéregyénisége lett.

Másik, eleinte ösztönös, majd egyre tudatosabbá váló élménye a természethez kapcsolja. Petőfi nyomán Alföld-élménynek is nevezhető ez. A költő következetesen alföldi embernek tartja magát. Amikor érett fővel egy másik tájba, a Balaton-felvidékbe is beleszerelmesedett, s a Szent György-hegyen lett szőlősgazda, akkor is úgy érezte, hogy a hegy mellett ott van a tapolcai medence „alföldje”, a szülőföld is. Egy régebbi vallomása érzékletesen kapcsolta össze az irodalmi- és a természetélményt: „Sokat és sokfélét jelent számomra a természet: életbölcsőt és életteret, magát beszélő jelrendszert, a legáltalánosabb, konkrét nyelvet. A leglényegesebb azonban, úgy gondolom, hogy a „korlátlan szabadság” hagyományos, Petőfi óta különösen ilyen formában általánosodott felfogása helyett elég korán úgy érzékelttem – innen legalábbis úgy tűnik – mint a szabadság látszatának olyan építményét, ami egymást is meghatározó törvények működése által folytonosan épül, vagy fordítva: mint rendjével és harmóniáival maga köré jótékonyan szabadságot délibábozó aranybörtönt. Talán úgy

is mondhatnám: szükségszerűségeire fogékonyabb voltam, mint szabadságára.” (1977. Görömbei-interjú.)

Visszatérve a hatvanas évekhez, ebben az időben igen nehéz volt az irodalmi pályakezdés. A magyar irodalom egyik fénykora ez, amelyben némi korlátozással ugyan, de fokozatosan minden korábbi nemzedék és számos szemlélet nyilvánosságot kaphatott, s így alig maradt figyelem s publikációs hely a pályakezdők számára. Az évtized második felére több évfárat torlódott össze, s nem kis részben az 1968-as európai események, a diákmozgalmak hatására végre megmozdult a kulturális kormányzat. Először antológiák jelentek meg, köztük az évek óta elutasított Kilenceké, az *Elérhetetlen föld*. A késleltetés oka elsősorban az önszerveződés volt, ez nem illett bele az egypártrendszer akkori erősen centralizált irodalmi életébe. De gondjuk volt, s ez az antológia megjelenése után még határozottabban, részben a nyilvánosság előtt is megmutatkozott, a Kilencek történelemszemléletével, társadalomkritikájával. Hiszen, miként Nagy László sokszor idézett előszava megfogalmazta: „leszámolnak az ál-szocialista önteltséggel, nemzeti göggel, kergeséggel, de átgondolva a szerencsétlen múltat, szentenciákat mondanak a jelenre is. A torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül.” Számukra forradalom volt 1956 is, s a hatalom azt sem értette, hogy mi bajuk van, amikor olyan jó a dolguk, egyetemre járhatnak, dolgozhatnak, publikálhatnak. A Kilencek antológiájában Kiss Benedek például ezt írja *Cavatina* című versében:

„Terem bennem a narancs idő,
Pirulnak dolgos, vidám nyarak –
Itt sunyi vágy, kény, vád, temető.
Ha falak dőlnek, Déva-falak –
nem fogy a sírás a Kárpátok alatt!”

Az első kötetben a *Magyarország* haláltáncszerű látomásából már a dolgos nyarak is hiányoznak: „Hullongó, vad nép, magát öli! / Századok a bűnt rászögecselték. // Magyarországot / feketén fessék / a világ minden térképei!” Aligha véletlen, hogy az állami kiadóban szerkesztett *Költők egymás közt* című antológiából hiányoznak az ilyen szemléletű versek. Pontos a kései önjellemzés: „mi a hipokrita hatalom ellen lázadtunk, ha sokszor ösztönösen is” (2010. Békési Imre interjúja).

Kiss Benedek pályakezdése végül is sikeresnek mondható. Egyszerre mutatkozhatott be két reprezentatív antológiában, s hamarosan önálló kötete, a *Gazdátlan évszak* is megjelent. Ráadásul egy új, Kormos István által szerkesztett első kötetes sorozat első műveként. A kritikai fogadtatás ellentmondásos volt, az elismerés mellett a fanyalgás a jellemző. Ezt ellensúlyozhatta az idősebb költőtársak elismerése, Juhász Ferenc bevezetője a *Költők egymás közt* lapjain, Tornai József méltatása, a nemzedéktársak biztató szavai.

Két fogalommal lehet a legpontosabban jellemezni ezt a jelentkezést: Kiss Benedek poeta natus és küldetéses költő. Az egész pályára tekintve ezt csupán annyival szükséges kiegészíteni, hogy nemcsak költőnek született, hanem tudatos és tudós költővé vált, aki tehetségének természete szerint formálta meg alkotói pályáját. Verseit a motívumok, képek dallamok áradása jellemezte, s az elfojthatatlan szenvedélyt fegyelmezett poétikai rendbe szorította az alkotói felelősségtudat. Ilyen képei, versrészletei vannak:

„Tél van, tömött istenlehellet
felhőzik völgyek ágyékára,
ópiumfüst, Mózes-szakáll,
kondoran szakad le a hegy szakála,
nézek föl, szemeim ködbe ásom:
ott rejtőzik a kőbölényisten,
sisakos, kivert jégezüstben
rejtőzködik iker-másom,
alszik a Tátra
s mint Kain, nézem a boldog füstben.”

Legelemibb kifejezésformája a dal, s a dalszerűség mindvégig alaphang nála. Mint kijelentette: „A vers alapja igenis mindig a dal, az ének. Míg ember él és énekel, akár örömeiben, akár bánatában, addig a hagyományos értelemben vett költészet elavulásától nincs miért tartani.” (2004. Barna T. Attila interjúja.) Több ezer éves úton halad tehát, ám ez nem konzervativizmust, nem csupán értékőrzést jelent. A megőrzésen alapuló megújulás sem csak a költői szemléletre, eszközökre vonatkozik. A Nagy Lászlóval, Ágh Istvánnal, Kiss Benedekkel jelezhető nemzedékeknel a megőrzésnek a megszokotthoz képest új jelentéskörei is vannak. Ez a megőrzés nem csupán folytatása az elődöknek, hanem megörökítés is, emlékéllítés egy olyan életformának, magatartásmódnak, kultúrának, amely társadalmunkból, a tágabb régióból fokozatosan tűnt s tűnik el, pedig hatalmas anyagi, szellemi, erkölcsi értékek hordozója. Egyik legszébb példája ennek a *Kenyeret anyám úgy eszik*:

„Kenyeret anyám úgy eszik,
mint aki folyvást éhezik,
s darabkájáért, ha lehull,
pokol jár, irgalmatlanul.

Narancsot anyám úgy eszik,
mint aki közben vétkezik,
mint aki lop, bár nem zsebes,
s fél, hogy valahogy rajtaveszt.

Anyámat a gondok úgy eszik,
harapja, rágja mindegyik,
tépdesik, bár csak csöpp falat,
hogyan rajta nagyra hízzanak.”

A megőrzés nemcsak megörökítés, hanem helytállás is. Protestálás a társadalmi rendszerek embertől és emberségtől idegen tendenciái ellen. „A múltat végképp eltörölni” kívánta 1945 után a politika indulata és ideológiája, lényegében az egész, nemzeti keretekbe zárt múltat akarta felszámolni a kommunizmus távlataiban. A megőrzés tehát nem konzervativizmus, hanem az emberi és a nemzeti integritásért való harc, amely az irodalomban az ötvenes évektől kezdve kibontakozott, s amelyet a népi-nemzeti fogalmakkal írtak le. Ez lényegében annyit jelentett, hogy az ország lakosságának népi és nemzeti létéről volt szó. S van azóta is, átlépve a huszonegyedik századba, amikor másfajta gazdasági és társadalomformáló tendenciák korlátozzák létünket, amikor a globalizmus számolná fel kimondatlanul is nemzeti sajátosságainkat.

Az első nagyobb pályaszakaszunk gondolati és poétikai szempontból is összegzése a *Böjti szél* című hosszúvers. Történet- és természetfilozófiai meditációnak is nevezhetjük, magyarságversnek, ars poeticának, amely megtalálja a legtömörebb kifejezést a költősorsra: „Szolgál az ének és kiszolgáltat.” A hosszúvers műfajának ez az egyetlen példája Kiss Benedeknél, s ő olyan megoldást keresett és talált, amelynél a drámaiságot nem egy különleges mítoszi mag szervezi és erősíti fel, hanem a könnyen megtapasztalható „ostoros böjti szél” teríti elének azokat a lírai futamokat, amelyek mindvégig valami feloldás felé iramlanak:

„Föld! Meghasított mellű Gaia!
védd magad, édesanyánk!
Varácsolj énekké, varázslódj dallá,
madarat bimbózzon fölénk az ág,
Orfeusz-sípon
az árvaság!”

A pályakezdő költő küldetéstudatával így fogalmazott Kiss Benedek: „Nemzedékem alapélménye a magába fúló, reménytelen meditáció” (1969, *Költők egymás közt*). Egy évtizeddel később: „éppen a cselekvés volt az, ami permanensen maradt ki életünkéből” (1977. Görömbei-interjú). Újabb évtized múlva: „Olyan falakba ütközik unos-untalan az ember, olyan ellentmondások között őrlődik, gyöt-rődik, amiket nagyon nehéz szerintem megélni, és ez a szemléletet is állandóan változtatja. A nagy egységekben való gondolkodástól így jutottam el egyre inkább

a személyességig, a pszichológiáig, a kisebb dolgoknak a világáig.” (1988. Csontos-interjú). Változik persze a költői szemlélet, ám nem a közösségekben való gondolkodás számolódik fel, hanem az a lobogó hit, amely az igazság érvényesülésében reménykedett, s abban, hogy a küldetéses költészet segíthet ebben. A társadalomban és magyarságban létezés mindvégig foglalkoztatja. 1986-ból való a *Petőfi lázálma az eljövendőkről*: „Március tizenöt – / ezer a gumibot (...) Világlik a sötét. / Sötétlik Világos.” És már huszonegyedik századi a *Szeressétek e nemzetet!*

Nem a kettősség, hanem a szerves összetartozás a jellemző. A fiatalember többet hitt a világról és önmagáról, a férfi pedig többet tud. Az idősödő férfi pedig, az őszikék korszakába jutva magánlétében és költészetében is életszámvetést végezhet, amelyben a létérzékelés és a létértelmezés összhangja teremthető meg. Ám e tudás felvillan már korai versekben is, legteljesebben az *Akkor fegyvert, pénzt, ruhát* című dalban. Itt a hívő és a tudó ember egyszerre van jelen, a világ birtokbavétele és számkunkra valóvá formálása meg is valósul, s az eredmény szét is foszlik, de egyvalami megmarad: maga a Nap, a világ a maga értékeivel. Elsősorban a körforgásszerű természeti és társadalmi lét jelenik meg itt filozofikus gondoltként. Születésnek, életnek és halálnak azonban nemcsak mozgása, hanem mozgalmassága is van, olyan dinamikája, amelyben értékek csiszolódnak, ragyognak fel a Nap fényében. A lét az öntudattal, önmagát formáló képességgel rendelkező ember léte. Ez az ember élete lényeges kérdéseiről végül is dönthet – viszonylag szabadon. Arról is, hogy erkölcsös lény kíván-e lenni, s arról is, hogy tudja-e becsülni a számára adódó, korlátozott életkereteket. Az élet tisztelete és az életöröm képessége következik ebből. S mindez Kiss Benedek egész költészetének jellemző jegye.

A költemények mikroelemeiig, a képekig, szinte a hangokig hatolóan áramlik a versekben minden létezés tisztelete. Az érzékelés, az érzelmek s a gondolat szintjein egyaránt így van ez. A létérzékelés legelemibb szintje a természetélmény lehet. A természet újra az ember, az ember pedig újra a természet részévé válik, s ezen a réven kerül be az ember időélménye és tudata a természetképbe is. Ez a gazdagabb képzetkör szövi át a lírai személyiségnek azokat a kapcsolatait, amelyek a leginkább meghatározóak amelyek odakötnek a társhoz, a családhoz, a barátokhoz, a nemzethez, az emberiséghez.

„Vagyok
rész:
tizenöt-milliomodja
egy tábla taposott lenvetésnek –
fájtam mégis
mint az egész,
sajogtam magamban
az Egészet.”

Ezt vallja meg a *Számvetés-féle félúton*, az 1985-ös kötetet nyitva, nemcsak a hazaszeretetnek adva ezzel szemérmesen, ám nyomatékosan hangot, hanem a teljes magyarságban való gondolkodásnak is. Egy másik vers szerint: „Asszonyról, istenről, / Hazáról, alföldül érzek, / alföldül gondolkodok.” (*Járok a nyárban*) A tér és az idő hatalmasam ki tud tágulni, a korrespondencia egy szerelmes versben (*Találkozás*), így mutatkozik meg:

„S fölérzem: ötezer év
mögött vagy néném, vagyok öcséd,
hol atyánk mered a lángba:
zöld mezők,
zöld-zöld Mezopotámia!

Ringat rengeteg térdén
rege, rög.
Századok rétvén
csatagos ménem el-visszavágtat,
sírsz te, vársz,
álmot szősz,
lepedőt, fátylat.”

A szerelmi líra kezdettől fogva különös értéke ennek a költői világnak. Az ujjongó dalolástól az elégikus boldogságképzetig jutunk el az évtizedek során. Egymásba olvad a szerelem és a szeretet, s a házastársi kapcsolat a legfőbb értékek közé magasztosul, például ilyen versindítással:

„Szemed rám virrad, s lassan
szétárad bennem a reggel.
Szeretem, mikor lekattintod
fejem fölött a holdat,
s útjára indítod a Napot
tekinteteddel.”

(*Amikor átfordul a naptár lapja*)

Egyoldalú lenne a kép, ha az életöröm mellett nem volna jelen szinte mindig azonos nyomatékkal az életbánat is. Ennek kezdetben tragikusabb hangoltsága elégikussá lényegül, s hol komorabbnak, elutasítottabbnak, hol elviselhetőbbnek mutatkozik. Az előbbi változatra a *Reggel* lehet tökéletes példa. Ebben a versben a hétköznapi létezés idilli ábrándjai, elemei és a futószalag-létezés tragikumuma szét-

választhatatlanul olvadnak össze keserű szintézissé, lényegében értelmetlenné mutatva az emberi életet:

„Ma is lesz, meglásd békeharc,
s akarsz, nem akarsz – belehalsz,
és belehalsz a háborúkba,
matt derűkbe, fényes borúkba,
de menni kell, vár rád a munka,
gyalulod mankódat öregkorra,
mikor majd lábatlanná gyalulva
kiköp a műhely (...)”

A másik szemlélettypusra említhető a *Babits Mihály a szőlőhegyen*. Rájátszás ez a klasszikus, az elmúlással szembesülő Babits-versre. Az *Ősz és tavasz között* jajszavához képest itt a haláltudattal az esti szőlőhegyen áradó nyugalom a meghatározó, végső élmény:

„Fönt, a szőlőhegyen jó nekem,
hol nem ér el a város zsvajja!
Idegen, jaj minden idegen
a világban, s minden idegem
mégis az otthont, rokont akarja.”

A szőlőhegyi derűs verseken, a bordalokon, a barátok játékos köszöntőin, számos gyermekirodalmi alkotáson túl, a létezés magasztosságát, a remény csakazértis erőt adó erejét a legteljesebben az ezredforduló egyik legszebb magyar verse, a *Nyáresti delírium* sugározza. Szőlőhegyi vers ez is. A szemlélődő ember számára „a világ most távoli ködkép” lesz, s az elragadtatás, a lelkesültség érzetei és képzetei hatják át. A természetbe szinte beleolvadva válik érzékelhetővé a végtelenség, s ennek hatására a valódi elragadtatás: a lét végességének és a fenségességnek egyidejű átélése:

„Ülök a bazalthegy alatt,
a szőlőkacsok meginganak,
elnézem sárkányrepülők röptét,
felhajtok egy-egy poharat,
csapkodván a szűnyogokat,
s körülbozsog a végtelen lét,
lepkék, muslincák rajzanak,
leszáll a csillaggal kivert ég,

s mint merengő muralovakat,
ha súlyosan dobbantanak,
hallgatom nagy diófák csendjét,
hallgatom szívdobogásomat.”

Az őszikék korszakhoz elérkezve az életöröm és életbánat a legszerveesebben az istenes-versekben válik eggyé. Prózában így vallott a költő: „Kapaszkodtam az árban, s valahogy partot értem. S úgy-valahogy éreztem, hogy Isten lábujjában kapaszkodtam meg. Valakit kerestem, akinek hinni tudok, hinni lehet. S ő volt az Isten. Azóta is ő éltet, ha sokszor kételyek közt is, de megtartóan.” (2010. Békési Imre interjúja.) *Utak keresztjét* hordva, a *Napi gyász, napi vigasz* polifóniájában, *Szomorún és boldogan* éli napjait „egy ember”, mégis megszólalhat az *Esti ima* áhítata:

„Édes Istenem,
aki körülöttem és bennem vagy,
kutyám szemében és a
kaktusz tüskéiben létezel,
s mellesleg mozzogod
az irdatlan Mindenséget,
köszönöm ezt a napot is.
Nem lettem gazdag,
nem lettem koldus sem,
de feleségem törött bordái
ma is forradtak valamicskét.”

A magyar költészet az ötvenes években egymástól lényegesen eltérő, de egyaránt meghatározó szemléleti-poétikai változásokat mutatott fel, s ezek szinte földrengésszerűen megújították líránkat. Az egyik végponton a személytelenségre törekvően tárgyias, a másikon a drámaian felnövesztett lírai személyiség és a látomásos-szimbolikus-mítoszi kifejezésmód a meghatározó. A hatvanas évek fiataljai többféle utat választhattak. A legjobbak valamiféle kiegyenlítésre, összebékítő szintézisre törekedtek. Kiss Benedek a tragikusát és az idillit nem a groteszkben, hanem az elégikusságban építette együvé. A tárgyiasságot pedig kissé mítoszivá, a mítoszt tárgyiassá formálta. Az ezredvég és az új századelő hol szigorúan racionális, hol határtalanul irracionális világában, amikor e végletek egyaránt embertelennek bizonyulnak, emberszabású költői világot teremtett, amely nemcsak szemlélete, hanem poétikai-nyelvi eszközei miatt is számunkra valónak, szerethetőnek bizonyult.

*

A gyermekirodalom eredetét bizonyára az irodalom legősibb megnyilvánulási formái között lehetne keresnünk. Csak a modern polgári társadalom választotta élesen szét a gyermek-, az ifjúsági és a felnőtt korosztályok irodalmát. Ennek pedagógiai indokoltsága vitathatatlan, ám az esztétikai érték szempontjából a gyermekirodalom sem tehet engedményeket. Különös adomány, ha a költő, az író teljes értékűen tud szólni a legifjabb korosztályokhoz. Kiss Benedek nemcsak rendelkezik ezzel az adománnyal, hanem szinte költői pályájának kezdetétől fogva él is vele. Az igazán jó gyermeklíra leggyakoribb műfaja a dal. Átlátható terjedelem, áttekinthető, könnyen megérthető közlések, ritmusosság, dallamosság, játékosság segítheti elő az átélő befogadást, s mindezekkel Kiss Benedek „felnőtt” dalainak nagy része is rendelkezik. Segítik ezt az illusztrációk is: Berki Viola, Keresztes Dóra, Kass János, Kiss Virág munkái.

Miként Weöres Sándor gyermekverssé vált vagy eleve annak készült alkotásai szerves részét képezik az életműnek, Kiss Benedeknek is számos verse képes egyszerre megállni gyermek- és felnőtt-versként is. Korai, első gyermekverskötetének (1976) az élén ott állt az *Esti vers fiamnak, fohászkodással*, s ez felnőttkötetekben is helyet kapott. Ugyanott olvasható a *Virágzene*, amely nyugodtan ott lehetne a felnőttversek között, a *Virág a szélben* pedig onnan átkerülhetne gyermekverskötetbe is. A korosztályok közötti hullámváz bizonyítéka, hogy a *Március perzselt mezőin* (1989) „versgyűjtemény fiataloknak”, ha nem is gyermekeknek, de kamaszoknak mindenképpen ajánlott. De vannak kifejezetten az óvodás, a kisiskolás korosztályt megszólító, azok körében régóta népszerű művei, mint például a *Vonatózó*, a *Zene-bona*, *Szana-szét*, a *Szegény ember szerencséje*, a *Számoló mese*, a *Színek vándorlása*. Vannak verses, lírai meséi (*Dimbes-dombos, madaras* című kötet), s prózában is írt egy nagy sikerű mesét: *Korong Matyi álma*. Ez „Álom Kovács Margit kerámiáira”. A gondosan megszerkesztett képanyag adja a mese vázát, a korongozást apja mellett sikeresen tanulgató Matyi álombeli kalandos útját a győzelemig. A gyerek a műhelyben lévő agyaghalmot Földöregapónak képzelte, s egyszer beszélgetni is kezdtek. Az öreg így szólt a fiúhoz: „Nagy dolog embernek lenni! Jó kertésznek, szép termés katonájának! És fája mindenkit megtalál, ki keresi fáját. Megleled te is a magadét, fiam: tenni a jót, az igazat, szépet.”

Versek permetegében

Hol teremnek
a termek?
Elvermelhet
e bermet

Miért perget
Kiss Bence
fénylő percet
sercegve?

Döntenének
helyette –
dörgő ének
teremne

Szív az élet
szétszéled,
cigarettánk
leéget

leéget és
fehérlik,
eme vetés:
fehér lik!

Tari István

Serföző Simon

A lélek emelkedőin

Kiss Benedeknek

Akit Isten is magára hagy már,
megkorbácsolnak szelek,
s fején töviskorona az ország,
utak keresztjét vonszolja a lélek emelkedőin,
bár földná inkább,

s rárontanak megvadult kövek,
táruznak testén sebek kapui, kijáratok a vérnek,
ő a legyeket, a magasság halálkémeit
ököllel üti el, melyek az égből
zúgnának arcába fénysebességgel,

szívverése a dacot lükteti:
az igazán nehezét kibírja majd erővel,
tüdejében a levegő akkor is lihegjen,
amikor a lábak lépnek még,
de mintha már nélküle.

Bozók Ferenc

Füstszobor

*„amikor egy-egy koporsófödél lecsapódik,
mindig vesz valamit a történelem”*

(Kiss Benedek: Nyitnak a shopok, pubok)

illékony életem te füstszobor
a végtelenbe fújva pernye por
fogadjatok be füstös angyalok
miként ti szemhunyásnyi lét vagyok

Kopándi István grafikája

Fecske Csaba

Egy kis(s) bencézés

*Volt egyszer egy kemence,
Belebújt a kis Bence,
Kormos lett a ruhája,
Megszidta a mamája.*

Lám kedves Bence,
milyen szerencse,
hogy nem volt forró
az a kemence,
a kormot meg üsse kő!
Lekoptatja az idő.
Ámbár téged (s engem is) már
Az idő kormoz:
emléket, verset, ki tudja honnan,
a fájdalom hoz.

Megférriasodott a neved,
lettél Bencéből Benedek
ez áll a verseid felett –,
ám te maradtál Bence mindenkinek.
Befűtve rég a sors-kemence,
a Teremtő dugott bele minket, Bence,
kisüti a költőt, akárha kenyeret,
adjál hát mindenkinek,
ifjúnak vénnek,
sok rakoncátlan kis Bencének
egy-egy vers-szeletet.
Mert vannak ám verseidre éhesek,
jóraivaló hit részvényesek,
híveid, olvasóid.
Tudod a költő sose lódít,
az igazat mondod, nem csak a valódit.
Öcsédként pedig, követve a módit,
hosszú (és széles) boldog életet
kíván neked
ezennel szívrepesve
egy szeleske
Fecske

Iancu Laura

A hajnal fogadott fia

Kiss Benedek születésnapjára

Állva várja a virradatot,
mintha első volna, az utolsót.
Munkába menne, de munka nincsen,
csak, amit Isten félbe hagyott.

Hol van a föld, ahol az élet,
nem büntetés, nem is végállomás,
s ha mégis az, Isten karjába vet,
ki boldog, ha másnak vermet ás.

*Indulni kéne, ó, emberek,
Badacsonynál mindent behavazott.
Közelebb kéne már jutnunk ahhoz,
amiért élnünk s halnunk kellett.*

Ki állva várja az érkezést,
fekete térképre festi gondját,
mert oda festi Magyarországot,
hamis kezével a nagy világ.

Agócs Sándor

Kiss Benedek 70

fakasztottál dalt elégszer
homokból kőből
belül hordasz egy keveset
a szülőföldből

hűlt helyeden árván áll a
Duna–Tisza köze
ránk szakad a föld és az ég
birkózni vele

rázuhan az éj naponta
csontra és szájra
halni fekszik be a hold a
tisztaszobába

megvagyunk és olykor néha
dalra is lelünk
diáktüntetés délután
villan a szemünk

ne mondd még hogy nagyon elég
ne mondd hogy vége
ha reggelre mindent földig
tarol a béke

fakasztottál dalt elégszer
homokból kőből
megosztott lett ez a világ
mégis erőből

vagyunk idevetve s némán
töretünk kerékbe
itt volna az idő most már
pihenned végre

de nem most

majd hetvenhétre
majd hetvenhétre

Boros Edit

Olvaslak, költőtárs...

Megkaptad a kegyelem perceit
isten asztaláról
lehajoltál az estike illatáért
őrt álltál apád
határtalan gyümölcsöskertjében
kalózkodtál Szindbád meséiben
elhajóztál hű Solvejg-bokroktól
alkonyok csobbanó fénygyűrűs vizein
találkoztál boldog boldogtalanokkal
számba vetted mi reád maradt
vallatóra fogtad március
perzselt mezőit
felismerted a tekintet szökő árnyait
megénekelted a venyigeláng táncát
tavaszodtál meggyfa-menyasszonyokkal
fohászkodtál a szabadság kapujában
felszabadítottad a méla szavakat
faképnél hagyta a szabályos balítéleteket
s már ismerve a rajban repülés révületét
majd szárnyat bontasz
(hisz szállásod az *elérhetetlen föld*)
a feltámadt szélben
Szentgyörgyhegy színe előtt - - -
hol *éneket választ ki a lélek*.

G. Komoróczy Emőke

„Ki tudja, vén vagy gyermek vagyok?”

Kiss Benedek: Napi gyász, napi vigasz

„Amit megálmodsz –
az az igaz.
Amit végigélsz –
az a való.
S hogy mindez mire való?
Bennük rejlik a
napi gyász, napi vigasz
s ezzel éltet a
Mindenható”

Életútösszegzésnek szánta, szánja legújabb kötetét a költő, aki – 70. életéve küszöbén átlépvé – már inkább visszafelé tekint, nem előre. Az első ciklus címe (*Átévszakulások*) önmagában véve is arra utal, hogy az emberi életnek éppúgy megvannak a maga „évszakai”, mint a Természetnek, s ő már bizony belépett az utolsó évszakba – s talán mint nemzet, mi is mindannyian. A jelent sötétnek és lepusztultnak látja, „homály mindenütt, csak homály”; de ő a régi daccal megpróbál szembeszegülni a sötétséggel – bár egyre erőtlenebb maga is: „Szívemben a csillag fellobog, / tört fénye, fotonja vagyok / s mint egy sóhajtás / elfogyok” (*Csillag*). Végül maga is csillaggá változik, hiszen egész életútján az vezérelte. Születésekor „hadak vonultak, de a csillagok / szilárdan tartották az eget”; s később is csillagok vigyázták lépteit – barátságosan szeretettel, hiszen ők „senkinek sem ártnak, úgy rokonok”. Az ő fényük mellett járja életútját – félig még itt, félig már a fellegekben. „Hol összeállok, mint a párafolt, / hol szétszóródom s esővé válok. / Hol láttatni engedem a Napot, / hol locsolom a szomjas világot. // De a legszebb, ha szivárványként / megfelezem a mennyet, / a Nap is ragyog gyémántként / s könnyeim is peregnek” (*Ki tudja? – 1943. márc. 19.*).

Táltos-ujjal született, nagyanyja nagy ijedelmére („a Sátán tette be lábát a házba!”). az orvos nyomban le is metszette parányi 6. ujját, s sebtiben megkeresztelték, véletlenül ecettel, majd szenteltvízzel. Így lett végül is az Éggel eljegyezve; de garabonciásként, a világgal pörölve lépkedett mindvégig a maga útján (*Forradás a hüvelykujjamon*).

65. születésnapját fanyar iróniával, mégis boldog mosollyal ünnepelte, hiszen az öregkornak is van íze-zamata, sőt! – hétköznapi előnyei is vannak („mától nem kell villamoson, buszon fizetnem”). Bár hirtelen esteledett rá, nem ijedt meg az elkövetkező évektől: „Számadásom, leltárom készen, / kinyújtózom a sors kezében” (*65. születésnapom*). S azóta sok minden történt vele (betegség, műtét); de nem csüggedt el. Este-

lente – kiülve kisszékére lakása ajtaja elé – csendben várakozik csillaga érkezteré, amely „sose késik”; s ha felleg takarná is el, „az ember akkor is tudja, hogy ott van. / És ez fontos tudás”: „visszaadja a hitünket / a randevúra pontosan megérkező csillag, / hogy van bizonyosság”. A csillag igazi jó barátként „pillog / mint aki tudja a földi magányosságot, / s részt kíván a földi egyedülségből” (*Barátkozás egy csillaggal*).

Kiss Benedek számára a szeretet, a bizalom, a hűség, az emberi összetartozás a legfontosabb értékek. Felelősségtudat hatja át egész költészetét – önmagáért, a családjáért s népéért; s a Magasba emelve tekintetét, követi csillagát, amelytől – mint az emberektől – egymás iránti részvétet, együttérzést vár (viszonya hozzájuk tehát épp ellenkező, mint Tóth Árpádé: „A Szíriusz van tőlem távolabb, / vagy egy-egy társam? – Jaj, ki mondja meg?”). A csillagok őrizték meg családját annyi veszedelemben, s a magyarságot is, viharos évszázadokon át. Nagypja, aki születendő kislányát meg se láthatta, az első világháborúban, Délvidéken esett el, alig 23 évesen; s unokája, „a fény fia”, holtig gyászolja őt. „Árva volt ő is, mint kislánya, / árva gyerek, mint unokája, / árva, árva, világ árvája, / kinek csak az ég a hazája. //...// Legyek mellette homályló csillag, / a fényeskedés mindig bántott, / s kísérik pásztorló bizalommal / a szanaszét szédelgő világot” (*Baka volt, magyar; Legyek mellette*).

Ezt a „megjavíthatatlan,” széthullóban levő világot a lírai én a szenvedő, egyszerű ember hétköznapi tekintetével figyeli. Mélyen azonosul a társadalom peremére szorítottakkal, a megszorítottakkal és megalázottakkal; testvéreinek érez minden embert, s igazi, krisztusi alázattal éli át a maga és mások szenvedéseit. Most már – érzéskülvével viaskodva – maga is megértette: a szenvedés sohasem hiábavaló! – általa kerülünk közelebb embertársainkhoz és Istenhez. „Tán mert komolyan vettem / jutottam Isten holddudvarába. / S mióta megsántultam, / még inkább testvériséget ébreszt / bennem minden sánta!” (*Mióta megsántultam*).

Súlyos műtéte, az intenzív osztályon eltöltött idő s a hosszú lábadozás megértette vele: „Így is lehet élni. / Az élet a halált is túléli. / Konyhában, pizsamában / Sámlin pihen a lábam. // Mindig lehet, míg a szív dobban. / Az életem – darabokban. // De mint az összerakójátékban, / egészsé lesz, mi vagyok s mi voltam. // Ne mondjátok, hogy nem lehet! / Konyhaasztalon írva / találtam meg az életet. //...// Rágom, rágom az ország gondját / Magamét, gyermekeimét / Fedél nélküliekét, cigányokét. //...// Szóval így is lehet élni. / Életem a halált is túléli” (*Így is lehet*). És mindezért köszönet jár türelmes, áldozatkész, gondoskodó feleségének, aki ellátja, mellette van, mindenben segíti őt. „A te szemérmes asszonyságod / olyan ékszer, mit sokan viselnek, / a te szemérmes asszonyságod / egyetlen csonda mégis szívemnek. //...// Maradj meg öröknek ezer alakban, / imádom szemérmes asszonyságod, / s vakuljon örökre minden vakablak, / de az én tükröm ne csorbuljon / soha, mely téged látott” (*A te szemérmes asszonyságod* – Tisztelet feleségemnek, Kati napra).

A második ciklusban (*Istenimádó csapzott bivaly*) önmaga szabadságvágyó, konok, olykor önféjű és csapongó természetével néz szembe a költő. A cikluscímadó versben

keresetlen őszinteséggel s némi öniróniával társalog az Úrral: „Nem lázadok, Uram, add csak rám a keresetet. /.../ Bírom én s frászt hozna rám tán, / ha hirtelen levennéd a súlyokat.” Eddig azt hitte magáról: küzdeni tudó, sebezhetetlen „nemes vad” – s most, hogy tehetetlenné vált, főhajtással elismeri: csak Isten kegyelme élte; ezért hálával tartozik neki. „Ha magamra nézek, / látok egy csapzott bivalyt, / ki Téged imád mégis”; hiszen az életét megtartotta! Akkor is, ha szenvedésre kárhóztatta – amit nem könnyű zúgolódás nélkül viselni.

Így érthető, ha olykor keserűség tölti el; s keresi szenvedései mélyebb értelmét. „Híved vagyok, én azt hiszem, / pedig tudom: veszett bolondod. / Nyomorítasz, hogy szeresselek, / vagy szeresselek, bár nyomorítasz?” (*Nem vagyok jó Jób*). De mélyen megértette élet/halál dialektikáját: aki él, nem kerülheti el a szenvedést – és csak az szenvedhet, aki él! Hála tehát a szenvedésért és az életért! *Isten csavargójának* érzi magát, „Isten gyarló csámborgója”-nak, aki – megtérve urához – nem szégyelli megvallani esendőségét, hibáit, s kérni kegyelmét: „A Te ítéletedet várom. / A Te csavargód vagyok én, / Hatalmas Isten, / a csillag-bozót világon”.

Most már tudja: a „feltámadáshoz”, ahhoz, hogy bensőleg teljesen szabaddá váljon, s egész lelkével Istenhez forduljon, a „kárhózat” megtapasztalása vezet. A *mélységből* tekinthetünk fel csak igazán őszinte szívvel a *magasságba*. Aki szereti az Életet, annak szeretnie kell a vele járó szenvedést is. Így hát elfogadva jelen sorsát, képzeletében megidézi a Múlt boldog perceit. Visszaálmódja a gyermekkor Édenét, ahol „rendje volt mindennek”, s anyja mellett biztonságban érezte magát; élvezte a napfényt, a levegőt, a szőlőt, a friss vizet. S megidézi a felnőttkori Édent, a Kertet a Szentgyörgy-hegyen, ahol saját szőlőjében tett-vett, dolgozott napestig, gyönyörködött a gyümölcscsel áldott tőkékben, szomjasan itta az édes mustot s a saját borát. „Szőlővel álmodom éjjelente, / Uram, ez csak tőled lehet. / Így szeret, aki szeret. //...// Járom a határt, / mezsgyéken járok, s ámulok. / Téged nem látlak. / Maradj is szent Titok.” Azt reméli: „végső stációja” múltán eljut majd „addig a partig, / ahol a legszebb szőlővessző / hajlik” (*Anyámmal hajdan a szőlőben; Isten szőlője*).

Kiss Benedek erősen kötődik a földi világhoz, gondolatai mégis mindig magasra repítik. A népmesék szabad madarával együtt csapong vágyképeiben – ha már a valóságban nem is tudja a világot járni (ami mindennél jobban fáj neki: szárnyait elmetszette az Élet, mint Arany János árva *rab gólyájáét*). De mint a népdal éneke, akire színes tollazatú madara vár, „zöld erdőben, zöld mezőben” büszkén sétálgatva, – úgy képzelete szárnyán ő is eléri „a csodálatos madarat”: lerajzolja őt. Olyan, „amilyen nem volt még a Földön / tollait a szivárványból lopja” – röpköd – énekel – ragyog, mint „a szabad lélek”; s őt várja. De nem repülhet hozzá, vele. Megkötözte lábát az Úr. Így hát nincs mit tenni; fájdalommal bár, de lemond a repülésről: „vedd szarvasagancs-nyelű / tollkésedet, / szúrd át reszketeg szívét, / mintha egy szürke hivatal levelét bontanád, / s dobd a szemétkosárba” (*A csodálatos madár*).

A valóság erősebb és kínzóbb az álmoknál: nem lehet nem tudomásul venni.

Ahogy személyes életében, úgy a nemzet vonatkozásában is meg kellett élnie: szabad szárnyalásunkat, nagyra törő álmainkat is visszametszette, gúzsba kötötte a Sors. A harmadik ciklusban (*Alkony egy világvárosban*) a költő rendszerváltáskori reményeinek, álmainak kudarcával néz szembe. A száműzött Mikes álarcában töpreng a haza sorsán: „Nyugati felhőket tükröztet a tenger, / jaj, nyugati felhők a homlokomon. / Egyedül maradtam. Nem kell a béke, / vége lesz úgyis, csakhamar vége, / s meglelem végre az otthonom. // Megcsaltak minket és mi is magunkat. / Hiába történt mindaz, mi történt? / Mi marad belőlünk? Pár kuruc nóta, / s hogy átcaptunk néha a Lajtán túlra, / s hogy jöttünk, menekültünk ide önként?” Úgy érzi: „a vereszes Pannónia sorsa, / mint sokszor: harc előtt régen eldőlt” (*Az öreg Mikes felfortyan*).

Ezt a kis országot egész történelme során minden nagy küzdelmében szétzilálták a belső viszályok; a „civódó magyar” ma sem tud egyességre jutni, s az Ady-megjövendölte Vég mindjobban fenyeget bennünket (*A hőkölés népe, Réghalttak pusztáján, A civódó magyar, Az Idő rostájában* stb.), hogy csak a legfontosabb idevágó Ady-versekre utaljunk). A kései utód hát aggódva kérdi: „Te ország: / országom, / te kis haza - / tízmilliónkból / melyikünknek lesz igaza? // Mert itt mindenki szaval, / mindenki mindenhez ért, / de milyen egy-utat válasszunk / a holnapért?” (*Te ország!*) Az ősök, a bátor, kemény hajdani harcosok is siratják, mivé lettünk – s a költő képzeletében feltámadnak, új küzdelmekre készülnek értünk, mint Csaba királyfi a székelyekért. „Kopjafaerdővel álmodtam, / a széllel álltak repedezett haragban. / Ezernyi, milliónyi kopjafa, / arcukban barlangos hasadékok. / Ha eső esett, megbújtak bennük a cseppek, / s ha kiderült, könnycseppeként mind lecsorgott. //...// Már a kopjafák értünk vívnak, / kezük nő, lábuk, alájuk fűzött nyereg. / Őket riasztjuk előre baknak, / hogy értünk újból ők győzzenek” (*A maradék*).

A nemzet azonban feledni látszik hősi múltját; s nem akar szembenézni közelmúltjával, önvétkeivel sem. Pedig ma is hőseinkből, mártírjainkból élünk – illetve „élnénk, / ha el nem rúgnánk magunktól őket idegesen: / már megint a háború, megint a Gulág, / a recski évek – elég legyen!” Mindenki Nyugatra néz vágyakozva, s örül, hogy nálunk is „nyílnak a shopok, pubok, klubok, / utazhat, ki akar, vissza se kell jönnie. /.../ Csak teljenek mesékkel a temetők, / mi röpködni akarunk, akár a pille, / ha egy napot, hát egy napot, / aztán húzhatják ránk is a szemfedőt” (*Nyílnak a shopok, pubok*).

A költő – kiábrándulva a jelenből – az áradó Dunát szemléli, egybelátva a „közelt” s a „messzit”. A rakparton botlogolva, összefonódik tudatában a nemzet és a saját sorsa (ahogy hajdan József Attila töprengett „a rakodóparton ülve”; majd később Hajnóczy Péter, errefelé kódorogva). „Északnyugati szél támad, / összébb húzom a ruhámat, / aztán már felhők is jönnek, / az árnyak sűrűsödnek. // Árny vagyok magam is, bottal, / még nyakamban nem kolomppal, / s elbotozok: éjszakára / futja még egy liter kádarcára” (*Alkony egy világvárosban*).

Az esti csöndben, magába mélyedve, gyakorta vissza-visszagondol a *Kilencek* indulására, szövetséges társaira, akikkel együtt vívták harcaikat (*Amikor int az óra*). Feltámadnak az emlékek: kik voltak egykoron, mit akartak, s mi lett álmaikból? Időszembesítő

versek sorában köszönti – vele együtt idősödő – társait; akik immár szintén túlléptek a hetvenen – s már nem is mindannyian élnek. A „barbárosodó éjszakából” föl-fölsírva tekint vissza egykori álmaikra: „mi hajdan a Ménesi úton / a világot szólítottuk / viadalra” – de győzni nem győzhettek. Kudarcaikkal szemben csak annyi az „elégítélük”: „tán pár lelket mégis készítettünk igazabb útra” (*Hajdan a Ménesi úton* – Oláh Jánosnak a 65.-re). Útjukat ők is „gyalogszerrel” tették meg, mint hajdan Arany János; s közben „elfutott mellettük” a világ. „Vajon kellene ezt sajnálnunk, / és siratnunk a tegnapt? // Ne sirassunk mi semmit, / magunkat végképp, / nékünk ez adatott. //...// Kati, várjunk mi csak a buszra, / vagy még inkább – menjünk gyalog. / Mi elérhető, az egyszuszra, / mint csillag, így is fölragyog!” (*Mezey Katinak*). A korán távozott barát, Rózsa Endre sugárzó arcát, komoly, szigorú tekintetét megidézve, a túlvilágra üzeni, szinte vigasztalóan: „Köszönöm, megvagyunk, rosszabbul bár, / mint mikor elváltál tőlünk. //...// A világ nem lett se szebb, se jobb azóta. / Örülj, hogy idején leléphettél. / Kopottak lettünk, mint a bakanóta. / Te élőbb vagy, érvényesebb ennél! (*Beszélgetés egy halott baráttal* – Rózsa Endre emlékének). Péntek Imrét – stílszerűen, az ő egyéniségéhez illően – ironikusabb hangon köszönti; közös látásmódjukra apellálva: „Lázmérőnek születtem én, / bár magamnak is sok a lázam. / Lázak nélkül szerettem volna én / élni e lázverte világban.” Ez persze lehetetlen volt, korábban, is, most is – hiszen a Ma törvénye minden eddiginél kegyetlenebb: „No, ki kit fal föl? / A guberalóknak már csont se jut. / S pezseg fölöttünk, mint romlott tejföl, / savanyú erjedéssel a Tejút” (*Savanyú erjedés* – Péntek Imrének).

Serfőző Simonnak, a *Hetek* jeles költőjének, ugyancsak a *közös út* okán üzen: őt sem a külső elismerések, a „felfutás”, „beépülés” szempontjai vezették, hanem a „befelé út”, az önmagával és népével való lelki összhang megtalálása és megőrzése. Így túléli evilági életét: „Mert akinek ég lett a hazája / - nem választotta, csak úgy rászakadt -, / annak Istenhez van szabad járása, / s kolonca csak, mi a sárban marad” (*Ki nem mérhette le a távolságokat*).

Ködöböcz Gábort, a fiatalabb pályatársat is rokon-léleknek érzi, aki „reflektorára” rezonált, s aki vele azonos „hullámhosszon” gondolkodik a világ dolgairól: „Mi van a télben, / a csillagokon túl, / mik játéksugaraktól meg nem remegnek? / Annyit tudok csak, / játszásiból / Isten belénk is különös ködöket / s fénymagocskákat rejtett”. Ezek a fénymagocskák jelzéseket adnak le, hogy az összetartozók egymásra találhassanak (*Reflektorozás*). S talán ez a biztosíték arra, hogy egyszer mégis „feltámad” a nemzet (*Halleluja!* – Bakos Istvánnak).

Így hát Kiss Benedek élet-számvetése korántsem reménytelenül zárul. Ő hisz az Életben (amely „messziről jön s messzire megy” – ahogy Ady megénekelte); hiszen az élet szerelme által győzzük le a halált. „Szép a virradat és szép / az alkony, / jó, ha szélben pirul az arcom, / akár a gyümölcsök, / célt sem tudva, / s ha lehetne, / megszületnék / újra”. Hálát ad Istennek a puszta létért, minden napjáért; „s ha jön az az óra, / sajnálkozni fogok bizony, / hogy létem burkába / csak ennyi fért” (*Míg nyílik a szám*).

(*Széphalom Könyvműhely, 2012*)

Ködöböcz Gábor

A fény- és létszerelmes költő

Kiss Benedek: Szomorún és boldogan

Az imponáló formakultúrával, irigylésre méltó érzelmi intelligenciával, kivételesen gazdag élményvilággal és sokféle érzékenységformával megáldott Kiss Benedek költészete azért lehet beavatásszerű és megvilágosító erejű, mert a kreatúratudattal élő szerző önmagát az univerzum polgáraként, a létezést pedig szentségként gondolja el. A magyar irodalmi hagyomány számos jelentős értékét szuverénül ötvöző líravilág a természeti létezés ezernyi apró csodájára fogékony szemléletével, a bukolikus idill pannon derűvel átszótt sajátosan egyéni változatával is unikum-számba megy. Ekként lehet ő a fény- és létszerelmes költő, aki fáradhatatlan erővel próbálja megmutatni a belső békéhez és a külső harmóniához vezető utat.

Kiss Benedek költészetében Kós Károly direkt hatásával aligha számolhatunk, ám a reneszánsz típusú ezermester életpéldájának nyilvánvaló jelenlétével annál inkább. Az erdélyi kultúrhistoria égtartó emberének jótékony hatása és inspirációja mindenekelőtt a természettel, a Gondviseléssel, a nemzeti közösséggel és kultúrhagyománnyal megvalósított harmonikus egységet és a velük folytatott állandó párbeszédet jelenti. Kiss Benedek a veleszületett tanulhatatlan talentumoknak köszönhetően régóta tudja, hogy „jó mindaz, ami a teljesség felé emel és a harmóniával összeköt, s rossz mindaz, ami a harmóniától és a teljességtől elválaszt”. A költővel készült interjúk (például a Görömbei András, a Faragó Laura és Barna T. Attila által jegyzett beszélgetések) is azt támasztják alá, hogy a világban való eligazodás, a létben való otthonosság a belső béke és a külső harmónia nélkül egyáltalán nem lehetséges. A *Szomorún és boldogan* versuniverzuma is ezt a meggyőződést erősíti bennünk.

A címével a Boldog, szomorú dal Kosztolányiját megidéző, hetven opust számláló és négy ciklusból felépülő kötet első egysége (*Csillagok, szűnyogok*) a másik három verscsoport költészetre, szerelemre, Istenre fókuszáló jellegzetes élmény- és érzékenységformáit is megelőlegezi. Az alaphangot megadó kötetnyitó verstömb a mikro- és makrovilágot egybefogó tematikai, világképi gazdagságával, illetve az egzisztenciális és nemzeti sorskérdésektől a kozmikus bukolikáig ívelő szemléleti tágasságával jelzi, hogy az integer személyiség létteljességet megcélzó törekvése és szintéziszeremtő igénye a posztmodern korban is lehetséges. A költői élményrétegek és hangmodulációk változatossága a természetben és a privát szférában megélhető otthonosság szenzuális örömetől a világban és országban való idegenség disszonáns tapasztalatáig ad számot arról a jellegzetesen Kiss Benedekre valló

értékvilágról, amely a közösségi orientációjú, lét- és jövőérdekű elkötelezettséget, az életértékek és megtartó hagyományok iránti mélységes felelősséget jelenti.

Miközben az első ciklus partitúráját öröm és bánat, életremény és haláltudat eldöntetlen vitája motiválja, az itt sorjázó versek néhány ószikék-hangulatú, a megfáradás és számadás elégikus futamait recitáló darabjában (*Pólusok, Négysorosok, Boromnak fogytán, Az éjszaka, Leéggő gyertyák*) olybá tűnik, hogy kényszerűen bár, de fokról fokra vággyá lesz a lemondás és lemondássá lesz a vágy. Hozzátevé, hogy költőnk esetében az elégikus regiszter elsősorban nem József Attilára vagy Vörösmartyra emlékeztet, hanem sokkal inkább Csokonaira és Dsidára. Életöröm és elmúlástudat, idill és tragikum disszonanciáját oldandó – mintegy a poeta angelicus és a garabonciás költő gesztusait megidézve – kerül előtérbe a sok dimenziós orfikus tudást és létteljességet fölillantó látomás: „Szeretem hajnali tántorgásom/ a konyhában,/ mikor a város alszik/ kába homályban.// Én ilyenkor látok/ világosan,/ tántorog a világ szintén,/ s mint én,/ olyan.// Nappal nagyképű, konok,/ futós és élemedett,/ ilyenkor a mindenség/ játszó gyerek.// (...) Megkísértenek manók,/ tündérek,/ s vallom, hogy ők is valók,/ csurran a pohár/ és ilyenkor/ vagyunk mi mindenhatók.” (*Mintha századok óta*).

A kötet poétikáját és világgépét legartisztikusabb módon kifejező, tartópil-lérszerű költemények (*Együgyű dalocskák, Status, Csillagok, szűnyogok, Költők, romantikusan, minden időben, Rímek kavargása, Ösfa, Könnyel és irgalommal, Apokrif prédikáció, Szomorún és boldogan*) teszik élményszerűen érthetővé, hogy mit is gondol a költő a magyarságról, az anyanyelvről, a szülőföldről, a természetről, a szerelemről, a mindenségről, a költészetről, s a mindezek foglalatául szolgáló Istenről. A leginkább művészetfilozófiai érvénnyel bíró és legeggyetemesebb dimenziókban mozgó költemény kétségkívül a kötet címadó vers.

A *Szomorún és boldogan* a létről való tudás emblematikus darabjaként a költő talán legszemélyesebben kozmikus és legkozmoszmisszusban személyes alkotása. A nyelvi tisztaságával, emberi mélységével és hibátlan formarendjével megigéző vers a 20. századi szakrális költészet legjavához kapcsolódva fejezi ki a vendéglét talányos-tragikus misztériumát s az evilági tapasztalat metafizikai távlatból fölsejlő mélyebb és teljesebb értelmét. Az elhívás útján élő lélek az Isten által megszentelt világ sokféle gazdagságát, megannyi örömét és szenvedését klasszicizált nyugalomú, vallomásos alakzatokban emeli katartikus erejű, sugárzó szépségű poézissé: „Világod láttam/ portól/ a csillagokig,/ láttam:/ egy emberben/ ezer lakik,/ s minden egy ember/ mégis/ egy ember,/ keresztekkel verve/ és kegyelemmel. (...) Gazdag létemért/ áldlak,/ Uram-/ áldalak/ szomorún/ és boldogan.”

A *Szomorún és boldogan* című kötet szembeötlő erénye a versek frazeológiájában, motívumrendszerében és metaforikájában megnyilvánuló természet- és valóságközeli szemléletmód, amely életes hitelességet és üde frissességet kölcsönöz

a művek tárgyias rétegének. Ezzel egyidejűleg a költemények metafizikai távlatokra és egyetemes emberi jelentésekre nyíló rétegeiben a látomásos-szimbolikus-mítoszi költői világ is fölépül. Így teremtve meg – József Attila, Illyés Gyula, Nagy László és Juhász Ferenc nyomán – látvány és reflexió, tárgyiasság és intellektualitás hibátlan egységét. Ami persze ősi és modern, tonalitás és atonalitás kettősségében a bartóki szintézist is magában rejt.

Miközben a létrontással és létabszurditással viaskodó Kiss Benedek legfőbb művészi törekvése a mi maradék várunk megóvására irányul, a virrasztó, érték-tanúsító magatartáson belül a „tisztának a tisztát őrizzük meg” ethosza, illetve az emberként és magyarként hogyan lehetnénk őszintén boldogok dilemmája látszik a lehangsúlyosabb elemnek. Az egzisztenciális és közösségi természetű sorsproblémák éber öntudattal és példaadó felelősséggel történő megvallásában a *Szomorún és boldogan* című kötet valódi szellemi izgalmat és színvallásra készítető morális próbatételt jelent. Ugyanakkor –mivel „az ének segítségnyújtás,/ a lelki tisztasági procedúrák/ működtetése” – Kiss Benedek „keresztekkel és kegyelemmel” megjelölt versei sokat segíthetnek abban is, hogy a létrontás erőivel folytatott sokszor egyenlőtlen küzdelemben méltósággal és eséllyel vegyük föl a harcot.

(Holnap Kiadó, Budapest, 2007.)

Gacsályi József

Impromptu

A hetvenkedő Kiss Benedeknek

Így
két lábon botorkálva
alig sejtünk valamit

mennyivel
többet tudnak a fák
általuk ír fontos jegyzetet a Teremtő
lombnyelven a tavaszban
s a bokrokon virágszínekkel kottáz
hajlongó éneket

vajon min merengnek
a roppant törzsek
mit fecseghetnek a cserjék csörögve a
fűhajlító fűszeres szélben
és miért halljuk lágynak a trillát
amikor a madár fájdalmasan
pár után süvölt

az Érsekkertben
amely jelenlétünk álmainak egyike
megpróbáltuk kilesni
a megfejtetlen márciusi hieroglifákat
hogyan lemásolhassuk legalább
az évszak dallamát mert
azt hittük hogy itt ránk
hasonlít minden később
rájöttünk arra hogy az
egész nem más
mint egy hatalmas költemény
amit az Örök Úr ír
s amit mi az elfogyó időben
a pokoltornácra jutva
folyton másolni nem tudunk

De látod
mégis itt hordjuk
bakancsunk talpán
a sétány földjét
és ceruzával
meg irkával a kezünkben
lépkedünk a kikeletben
az ősz terítette avar fölött

Kanyár Erika Mária

Hetvenkedésre

(Kiss Benedek 70. születésnapja margójára)

Hetvenkedve

Se temesd még
Édes ifjúságod

Gazdagország

a lelked: fiatal –
bár számos az éved

Hetvenkedve

hordd be csűrbe
termésed színe javát

Kissbence csikóból

így válik végtére is:
nagy Kiss Benedek

Az eredeti másik:

kunfajta nagyszemű legényből –
nem pedig a második

Hetvenkedsz még

poézisunk kertjében –
reméljük – sokáig

Hetvenkedésed

számlálhatatlanná teszi
jövendő költői éved.

Kis Pál István

Derék legények vagyunk

Kiss Bencének Szekszárdról

Tedd le ide, tedd le, kérlek,
sétálókedved, s *pihenőkédet!*
Tudom, az a cigaretta,
mily makacsul parázslók vagyunk mi,
de miért is kellene épp erről leszokni...
Leülök én is persze,
melléd, ha csak egy percre,
hogy aztán a padról felkelve újra,
menjünk, mert hosszú,
s lám, nem visz egy szuszra
a szekszárdi dombokat idéző utca.

Vigyázz, a lépcsőn!
Itt lefelé nem illik botlani!
Ez már a megcélzott jó hírű borozó.
Itt vár reád *alig bátyád* Szakolczay,
Lajosunk, az ítéssz és jeles *üstfoltozó*,
s vele *alig öcséd*, a Gacsályi Jóska,
könyvész, ki népéért dúdoló helóta...
soroljam-e még, a kedvedre gyűlteket?
Szerény, de bőséges a trakta,
az ízeket tetézi a pohár,
s benne jófajta, nem holmi alföldi,
szekszárdi Kadarka.

Az evés-iváshoz tán még nem,
a mulatáshoz kell az ének.
Daloljunk hát vigadó bárdok,
békedalt az örült világ
összes hentesének!
Daloljunk tavaszról, a nyárról,
mustcsorgató őszi, jégvirágos téli,
csak évszakolódjunk, elég lesz a gyászból,
daloljunk ki borunk, szépen poharanként,
a legszebb venyigéből.

Kóstoljuk meg a férfias Kékfrankost,
 a Bikavért, az Ó-vöröset, az asszonyos cuvét,
 itt van szeretőd is, Sauvignon kisasszony,
 csak rajta víg trubadúr, dalolj, s a tiéd!
 Kedvedre dalolj, s mi a felkent cimborák,
 ha kell, hajnalig vívjuk e *szent csatát*,
 és fehéret pösölünk, bár vöröset iszunk,
 mert mi, csak úgy, mint velünk Te,
 derék legények vagyunk!

Szekszárd, 2012. május 10.

Kópáncsi István grafikája

Németh István Péter

Kiss Benedek 70

Gyermekkorunkban a szegedi *Kincskereső* című folyóirat értesítette a tapolcai diákokat, hogy van egy költő, aki olyan dalokat ír, amikhez hasonlót Petőfi Sándortól olvashattunk utoljára. Az 1970-es években szóltak ezek a szinte dúdolni való versek a költő édesanyjáról, aki még paraszas vasalóval simítja el a mosott ruhák ráncait, az ifjúság isteni tündérééről, Héberől, aki hébe-hóba belép a hóba, a gömbakácokról, a vadmezőkről, a szüretekről, őszökről és havakról, dobogó esőkről és paripákról, örök betlehemekről, de ordas karácsonyokról is.

Kamaszodtam, s fölismertem Kiss Benedek versében az embert, a kor hőseit, aki Prométheuszhoz hasonlít leginkább. Mert az antik mitológiai alak naponta kínokat viselt el azért, mert tüzet és tudást lopott az istenektől, egyszerűen igen bátran viselkedett. Ámbár az sem lehetett gyáva, aki minden heroizmus nélkül egyszerűen csak szépen szeretett volna élni a 20. század utolsó negyedében. Szomorú, ez sokaknak nem adatott meg. Kiss Benedek látva ezt, olyan verset írt, amelyben nem titkolta sem az aggodalmát, sem az indulatát: „*Görgettem én is bár sziklát föl / hegynek, görnyedve raktam / Babilont vagy Déva-várát, / és kit a keselyű tépett, az is / fölvérzett bennem, / gyönyörködven / az első emberi lángon* – Kiss Benedek e modern, huzalokkal teli, magasba tornyokkal terjeszkedő világban sokaknál sokkalta előbb rádöbben, hogy nem csupán a csillag a fontos, amit elérni szeretne az emberiség, de az a tekintet is, amelyik az égitesteket látja. Szeme paraszánál láthatja meg még mindig az ember a számára legfontosabbakat. Mert végül az emberi szív marad, ezt írja az „*Egy Prométheusz-szoborra*” utolsó soraiban. S ekkor már a jegenyék is vannak olyan fontosak, mint az úrrakéták, s egy aláhulló holló is üzenhet annyit, vagy fontosabbat is, mint egy sikeresen fölszállt repülőgép. Prométheusz szenvedése a Kaukázus ormain bármennyire fenséges, meglehet, egy másik mitikus görög példája a követhetőbb és az élhetőbb. Anteuszé. Hiszen megvan a föld, amit magáénak érez és vall a költő, amihez ragaszkodik, s amely egyenletesebb-szelídebb erővel tölti el, mint a hasadó anyagok, a korántsem mindig békés atommáglyák. Imaszavakba szalad a vallomás és a kérelem, mintha a legfontosabbakért esdekelne a sebzett férfi:

*„Ez az én földem, ez az álmom,
az okos, termő fáradozás, amely égis
emeli sátrát, hogy beleférjen egy ország:
a násznép! Haj, fiatalság,
ne halj ki belőlünk, mint egy ritka madárfaj,
ne szűnjek soha gyönyörködni
meggyfa-menyaszonyaidban, tavasz,
ne szűnjék bennem soha a zokogás
a fagy-gyalázta kajszi-koszorúslányok
meddő sorsa fölött!”*

A személyes és az országos gondokat egyként számontartó, gyógyítani vágyó személyiség szomorúsága az övé, amely élete társán – szerelmén és a legközelebbi barátokon kívül vigasztalásra, bátorításra aligha számíthat mástól. Évezredes költői hagyományt őriz Utassy Józseffel és a többi hozzá közel álló költővel, s bízik. Effajta bizalmában ifjan már megcsalta a történelem, s ha voltak illúziói, a kilencvenes években azokat is letarolták azok a jelenségek, amelyek a kultúrát sújtották. Írástudóként nehezebb megélhetés várt rá nem csupán az összeomlott könyvterjesztés folytán, hanem a legújabb korszak a költő eszményeivel sem látszott törődni. Feleségével és Tallér kutyájával egyre többet húzódott vissza a Szent György-hegy oldalába, ahol szőleje szellemi szigetként, *Zöld birodalomként* befogadta a barátokat is. Vers és bor mindig akadt a vendégeket váró asztalon. Innen még mindig elindulhatnak az emberség és a hozzáillő remény palackpostái.

A *Kilencek* nevű költői csoport, a csapat, amelyben Kiss Benedek is felröppent, még szüretre is ellátogatott hozzá. Kovács Endre fotóművész örökítette meg a fényben úszó szőlősorokat és a puttonyozó s szőlőt szedő költőbarátokat. Csak szegény Rózsa Endre hiányzott a rendekből, a nemzedék első halottja. Ha a szőlőben és a pincében nem volt már dologidő, Kiss Benedek remek költeményeket írt a hűsre húzódva. A Szent György-hegyről ugyan írtak már verseket (Fodor András, Mátyás Ferenc, Garai Gábor, Berda József, Konczek József), ám költője mind ez idáig egy van: Kiss Benedek. Kapaszkodhatunk utána a bazaltorgonák fölé, sokat kell még kinek-kinek verselni, hogy érdeme legyen Bence borág-koszorújára. Dalai sok húron szóltak eleddig is, ám aki föllapozza a *Nyáresti delírium* című kötetét, elámul, hogy a Petőfin, József Attilán s Kormos Istvánon nevelkedett költőnemzedékek képviselőihez képest is mennyi váratlan s bravúros formával ajándékozza meg a befogadót. Anakreon bölcsessége benne. Rögtönzött epigrammák, japáni három- és ötsorosok (haikuk és tankák) kalauzolják a Liber atya által fölszabadított, de sohasem – egy másik véglet szerint – zabolátlanul elszálló szellemet:

*„A hordónak higyj,
Ne a hordósónoknak!
Szentségesebb frigy!”*

És:

*„Magányos este.
Csordultig a pohár. Nos:
Egészségemre!”*

Felnöttem. Öregszem én is. A Szent György-hegy fele fordulok 2013 első havában, Kiss Benedek márciusi, 70. születésnapja előtt pohárka Szent György-hegyi borral. Isten éltesse a Költőt!

Madár János

Hazányi évszak

Kiss Benedekhez

Elindul visszafelé; és nyelve alá
tett kavicsokról, önfeledt játékokról
szól. Félve, megalázva mondja
ki életét, fekete szálkáit körmei alól.

Emberséget és tisztességet
kitakart sebei elé összekapaszkodó
ujjai toltak. Vérében – – – ,
fóhászaiban megalkuvások

sohasem voltak. Nem feküdt
cifra vezényszavakhoz hasra.
Szobrokhoz szelídült közlegényként,
hűséges gerinccel, kezét emelte

magasra. Fölmutatta szegénységtől
örökölt hatalmát a forradalomnak,
örömmek. Kokárdaszívű könnyvei
csak jönnek – – – , jönnek.

De ólomba mártott lábaihoz
föld és március hullhat. A tavaszok
ölelése, fenyvesek tüdeje elől
– – – már nem szabadulhat.

Körülállja lélegzetét a szeretet, a hit.
Békesség ül homlokához
és fecskeszárnyú holnapról
álmodik. Sziklát és jövőndőt

a tengerhez élez. Mintha kövek
ütődnének – – – az éjszaka
szívéhez. A hallgatás mélyét
árnyékok merik. Hiába rejtőznek

el a csöndszilánkok, a betűk lassan
fölismerik. Megtanulja az ember
a csillagok meredélyeit, a megtartó
sírás viaszát. Bölcs és igaz lesz

az ölelés, míg a lélek lélekig lát.
Addig végtelen hullámokat,
messzire hangzó tájakat terem
az ének. Elindul föl, föl – és üzen

a nyelveken túlra a venyigének.
A hegyoldal fürtökben lóg,
és karóval jött. Szőlőlugasok lármái
nőnek az égbolt mögött. A Nap

gyöngéd tüzeket áhít. Keresi a fény
eltévedt fiókait. Madarak fészket veri
a lomb, veri az ág. Gallyakban vérzik
a tisztaság. Hófehér galambokra,

virágok kelyhére nyíló száját
dicséri a tél. A felkiáltójelekről
és kérdőmondatokról nem beszél.
A szótlanság labirintusában

egyre némább, egyre hangosabb
lett. Úttalan álmok közt keres új
hazát és szülőföldet. Bölcsőre
hull a tenyerek hűlt helye, riadt

mozdulat a kincsen. Gyermekként
nyúl az egyetlen reményhez,
mint akinek anyja sincsen.
Megvirrad az árvaság végtelen

ideje, és eltűnik a villámok
héthatárait minden baj. Fűvekre
kicsapott évek dülöngélnék
parazsat őriző lombokkal.

Fák kapaszkodnak a szélbe,
és a gazdátlan táj – – – csak
elcsöppent mezsgyéket hagyott.
Tört ágak cipelnek lesütött

szemű századot. De a költő
– fölnéz, nem fogja arcát szégyen!
Füsttel fölgyújtott mosolya leng,
lobog a versek holdözönében.

Demeter József

Fölfelé

*A LXX-kedő
Kiss Benedek-
nek*

...

Hét tenger?
Hetven tenger!
Hetven tengerben
Hetven kagyló,
Hetven kagylóban
Hetven igazgyöngy.
Hetven igazgyöngyben
Hetven igazvers.
Hetven igazversben
Hetven igazgyöngy.
Hetven igazgyöngyben
Hetven kagyló.
Hetven kagylóban
Hetven tenger.
Hetven tengerben
Hetven ég,
Istenem, ó,
Hetven ég, de!
Ez az Egy mély;
Benned ég, Te
Nagy-nagy Kiss...
Szívig érő tükörben, mint!
A kék – szivárvány-
Ég. Borban
Napgyöngy-
Bugyborék.

Véghelyi Balázs

„Mesefaló táltos”

Vázlat Kiss Benedek gyermekverseiről

Ha az irodalomról, azon belül a költészetről a piac nyelvén szólnánk, az egyik alaptétel az lenne, hogy gyerekeknek írni: hosszú távú, jövedelmező és biztos befektetés. Folytatva a piac nyelvén, mégsem egészen annak szellemében, a várható haszonnak ugyanis sokkal erősebb a szellemi és lelki, mint az anyagi összetevője. Magyarországon különösen.

A magyar költészet gyermekversekben is rendkívül gazdag, főleg az 1945 utáni időktől. Az *Arany Lacinak* verset író Petőfi, a kis Balázst *Altató* József Attila és még néhány kisebb-nagyobb klasszikus kisebb-nagyobb gyermekversnek vagy verses mesének nevezhető alkotása ritka jelensége volt irodalmunknak. 1945 után annál gyakoribb és annál tudatosabb. Tudjuk, voltak, akik az ötvenes évek diktatúrájában politikai kényszerből fordultak a gyermekirodalom felé, mint például Pilinszky János, azt is tudjuk, hogy a sokak által legnagyobb gyermekköltőnek tartott Weöres Sándor valójában nem gyerekeknek szánta játékos ritmuskísérleteit. A költők többsége azonban, főként 1956 után, belső késztetésből fordult a gyerekek felé. Hosszú távú, jövedelmező és biztos befektetésnek tűnt számukra olvasókönyvek lapjain, óvodák, iskolák falai között, népszerű dalok szövegében és – mindenekelőtt – ifjú szívekben élni. Így születtek meg Nemes Nagy Ágnes, Zek Zoltán, Tamkó Sirató Károly, Kormos István, Csoóri Sándor, Orbán Ottó, Tandori Dezső, Csukás István és mások tollából a ma is élő és hatni tudó remekművek.

A hatvanas évek derekán induló Hetek, illetve Kilencek (közös indíttatásuk és rokon szemléletük miatt akár Tizenhatok is lehettek volna) költőinek körében különösen nagy volt a gyermeklíra iránti érdeklődés. Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Mezey Katalin és Utassy József egyaránt emlékezetes kötetekkel járult hozzá a gyerekek értelmi és érzelmi fejlődéséhez. Közülük is leginkább Kiss Benedeket vonzotta ez a műfaj. Önálló gyermekkönyveinek száma kétjegyű, ezek többsége gyermekversgyűjtemény, de mesét is írt: a több kiadást megért *Korong Matyi álmát* Kovács Margit mesébe illő kerámiái ihlették. Bár, a kiadványok tartalomjegyzékét végignézve, nagy az átfedés az egyes könyvek között, részben a szó szerinti újraközlések, részben a javított-átdolgozott versek miatt, ennek ellenére tekintélyes életművet tudhat magáénak a gyermekirodalom terén is.

Két, felnőtteknek szóló verseskötet után – ekkor már kétgyermekes édesapaként – látott napvilágot 1976-ban, a kecskeméti Forrás Könyvek sorozatában Kiss Benedek első gyermekkötetete, a *Csiga, csiga, facsiga*. Ez a harmincnégy verset ma-

gába foglaló gyűjtemény küllemében még nem igazán illeszkedik a gyermeki világlátáshoz, és találhatunk benne egy-két olyan költeményt is, amely inkább a felnőtteket szólítja meg (mint például az egyébként igen szép *Anyám vasal*), mégis: a kötet legjobb darabjaiban (mondhatnánk úgy is: zömében) már megmutatkoznak a gyermekköltő Kiss Benedek legfőbb vonásai: a természettel harmóniában élő és a nyelvi játékokban tobzódó ember különleges képzeletvilága, valamint a népköltészeti ihletettség. A kiadvány fülszövegében foglaltakkal egyetértve, „*köznapi realitásokból épült tündérvilág*” ez a líra. Ezt igazolják már a kötet első sorai is: „*Hegyek szempillája már / tüzes pupillára száll. / Kese csikó, táncos, / mesefaló táltos!*” (Esti vers fiannak, fohászzkodással) Hogy mennyire egybefonódik Kiss Benedek gyermeklírájában a természeti és az emberi világ, arra szolgáljanak példaként a következő sorok: „*Seje-haja Eszterkének / selyem haja száll a szélnek, / száll a széllal szálás bokra / csillagokról csillagokra...*” (Seje-haja) A nyelvi játékban örömet lelő költő pedig legtisztábban a kötetzáró álhalandzsa-versben, az *Óvómaláj mivievezava-dalok*ban mutatkozik meg: „*Kova-kövem / hova tevém? / Hova tevém kova-kövem? // Havas ava / tevető – / hova levél / teve kő?*” Szintén már itt, az első gyermekverskötetben világosan látszódik, hogy Kiss Benedek felnőtt- és gyermeklírája csupán tematikai szempontból különíthető el, egyébként ugyanazt a tudatosan könnyed, kötetlenül kötött dalformát használja itt is, mint a felnőtteknek szánt, boldog-szomorú dalaiban. Ez a tény is alátámasztja, hogy hiteles művekkel találkozhatunk, ha a költő gyermekverseit (újra)olvassuk.

Az 1982-ben, immár a Móra kiadásában megjelent *Zene-bona* külső megjelenését tekintve sokkal inkább gyermekkézbe illik elődjénél. A *Csiga, csiga, facsiga* legjobb darabjai szép számmal köszönnek vissza a később keletkezett versek szomszédságában. Ugyanazt mondhatnánk el erről a kötetéről, mint elődjéről, de immár megszorítások nélkül: ez már kívül-belül, minden ízében gyermekekhez szól. A *Zene-bona*, címéhez hűen, bővelkedik az állati, emberi és természeti hangokban. Ezeket a hangokat a költő érzékletes hangutánzó szavakkal is fölerősíti: „*Telefondróton szól a szél: / Híjjú- / híjjú! / Híjjú- / híjjú!*” (Butuska úti dal) A megfelelő szavak mellett a megfelelő ritmust is megtalálja ehhez: „*Zaka-Zaka-Zakariás! zakatolás! bakfütty!*” (Vonatozó) És persze dirigózik a nádirigó, huhog a bagoly, morgolódik a vihar és bicereg, bócorog a bicebóca. Néha pedig az egész szoba lármázik: „*Zene ha zendül, Bona már legott / veri a vödröt, mint az üstdobot.*” (Zene Bona, Szana-Szét) Önfeledt játék az egész verseskötet hangokká csendülő szavakkal.

Ahogy Kiss Benedek egész költészetében sincsenek éles váltások, úgy egymásra sorakozó gyermekkötetei is többé-kevésbé ugyanazt a hangot folytatják versről versre, könyvről könyvre. Ez az állandóság azonban nem jelent monotonitást: játékos és komoly, egyszerű és komolyabb odafigyelést igénylő darabok

váltakoztatják egymást. Igaz ez az 1986-ban megjelent *Fütyty úrfira* is, melynek különösen értékes, népi motívumokból merítő, ezáltal a versek népi ihletettségével is harmonizáló illusztrációit Kass János készítette. (Egy kis kitérővel jegyezzük meg: legalább olyan fontos szempont ez, mint a művek minősége. Egy gyermekkönyvben a szöveg és az illusztráció úgy viszonyul egymáshoz, mint egy dal és annak szövege. Egyik sem tud igazán hatni a másik nélkül. A rajz nemcsak illusztrálja, hanem a gyerekek képzeletében meg is eleveníti a szöveget – a szöveg pedig a képet. Kiss Benedeknek általában szerencséje volt az illusztrátoraival.) A *Fütyty úrfi* versei, hasonlóan a korábbiakhoz, leginkább a természetből merítenek ihletet. Néhány jellemző cím: *Kibújt a nap; Szél fut a réten; Vihar; Vadgalamb; Szól a kakukk* – ezek alapján azt hihetnénk, egyszerű természetversek ezek, de a szerző rendszerint ezekben is megcsavarja a témát egy-egy váratlan hasonlattal, meglepő asszociációval, furcsa szóösszetétellel. Idézzünk például az utóbbiból:

*„Szent Habakuk!
Szól a kakukk!
Kinek hányat
mond a kakukk?*

*Nekem százat,
neked százat –
építsünk belőle
házat!*

*Rigófütyty lesz
a teteje,
verebek fészkelnek
bele.*

*Ezer veréb –
egész háznép.
Nem is háznép –
egész násznép.*

*Ott tartjuk a
lakodalmunk,
s élünk, amíg
meg nem halunk.”*

Olykor egyenesen a váratlan hasonlatok, meglepő asszociációk és furcsa szóösszetételek köré szerveződik az egész költemény. A természetfestő sorok mellett a mindennapi élet furcsaságairól, avagy a furcsaságok mindennapjairól (például a díszkalap-ács munkájáról) is szó esik, illetve pályatársak gyermekverseire is reflektál néhány költemény. A *Tenger csöppjeinek dalát* Weöres Sándor *Olvadása* ihlette, a *Verebegről* című szösszenet pedig szelíd pályatársi fricska a verebekkel élő és verebegről író Tandori Dezsőnek:

„– Verebegről
jót vagy semmit! –
mondta őszapó
őszanyónak,
s mivel pont verebegről
– s más ilyesmikről –
társalognak,
hallgatnak órák hosszat,
ülnek csak,
nem szólnak semmit.”

A kilencvenes években született Kiss Benedek-gyermekkötetek sem szakítják meg a tematikai és stilisztikai szempontból is egyenesnek mondható ívet, amelyről az előzőekben vázlatosan már szó esett. Ugyanakkor, elvélve bár, de új húrokat is megpendít a költő. Ilyen új húrt jelent például a svéd gyermekversek szórványos megjelenése munkásságában. Ezek a versek abban különböznek a „hagyományos” gyerekversektől, hogy kimarad belőlük a felnőtt közvetítő. A gyermek szájába adja a gyermek különös gondolatait az őt körülvevő világról, általa születik meg a naiv, de a saját koordinátaiban nagyon is logikus, formáját tekintve rendszerint szabad versben előadott monológ. A műfaj (vagy inkább stílus, de leginkább szemléletmód) első hírmondója Tótfalusi István fordításában érkezett meg hazánkba az *Ami a szívedet nyomja* című antológia formájában, 1975-ben. Magyar költők közül elsőként Ágai Ágnes honosította meg 1983-ban, *A titkokat az ujjaimnak mondom el* című kötetében, majd a következő években-évtizedekben egyre népszerűbb lett ez a versforma. Csorba Piroskától Kiss Ottón át Kukorelly Endréig egyre-másra publikálták a gyermekirodalomra (is) nyitott költők a tisztán svéd gyermekversekből összeálló köteteket, Janikovszky Éva pedig ennek a prózaibb változatát.

Kiss Benedek – ahogy már említettem – alapvetően maradt a hagyományos dalforma és a közvetítő szerep mellett, de a *Nap-Hal-Nap* című 1996-os kötetében már szabályos (azaz formájában szabad) svéd gyermekverset is közzétett, ez pedig a *Kérdés*:

„Kihúzták a fogamat,
nem tudok napraforgót törni.
A cinkének
sosem húzzák ki a fogát?
Az mindig tud
napraforgót törni!”

A szabályos jelzöt azért használtam az imént, mert hasonló beszéd módú, de szabályos dalformájú versekkel korábbi köteteiben is találkozhatunk, azonban ahogy a szonettnek vagy a haikunak, úgy a svéd gyerekverseknek is megvannak a maguk formai törvényei.

Műfaji, formai, stílusbeli kategóriáktól függetlenül is azt vehetjük észre, hogy megnőtt az ember, illetve a gyerek szerepe Kiss Benedeknek a kilencvenes években és azután keletkezett gyermekverseiben. Ebben talán életrajzi tényezők is szerepet játszanak, hiszen a szülőből nagyszülővé váló költő életében, ahogy mindenkiben, akit a gyerekei után újból gyerekek (a gyerekek gyerekei) vesznek körbe, a felelősség már kevesebb, a büszkeség, a felhőtlen öröm, az önfeledt játék annál több. Ezt érezhetjük az 1999-es *Sára könyvét* és 2008-ban megjelent *Kata könyvét* lapozgatva, ahogy az ezredforduló után kiadott többi gyerekkötetében is. A *Sára vitatkozik* című gyerekmonológ sokat elárul a gyermeki képzeletvilágról, valamint a harmonikus nagyapa–unoka kapcsolatról, amely a vers tanúsága szerint a költő és Sára unokája viszonylatában is érvényes:

„Birkafelhő száll az égen –
bár nagyapa szerint
bárány az, de hát az ember
ilyenre csak legyint.

Hogyha bárányfelhő volna,
sokkal kisebb volna,
és fehérebb, és a nyakán
nem csilinge szólna.

Biz csilinge a nyakában –
bár nagyapa szerint
csengő az – hát mondhatom, jól
melléfogott megint.”

És még egy utolsó versrészlet, ezúttal a táncoló Sáráról:

*„Táncol a kislány,
táncol a kisunoka:
Sárka mesebeli táncot jár
Tippen-toppan,
szökken a pici boka,
Sári, a kisunoka
reng-ring ide-oda:
mennyben jár,
felszalagozva az álomi bál,
álomi bálban
víg zene száll,
árdeli holddal
párban jár.”*

Kiss Benedek költészetében az időmértékesség ritka jelenség, műveinek túlnyomó hányada hangsúlyos verselésű. Itt azonban a költő ritmusalkotó és hangulat-teremtő képességére egyaránt fölfigyelhetünk, és mondhatjuk: gyerekek, akik eddig csak hallgattatok vagy olvastatok Kiss Benedek verseit: ezt táncoljátok is el!

Szakolczay Lajos

Küldöd a csodát

*Palimpszeszt az Utak keresztje verssoraiból
Kiss Benedek 70. születésnapjára*

Fülem tövén aranydarázs,
távrolról egy-egy duhhogás
gyötri egymást acsarkodva,
fény hullik az ablakokba.

Zápor alatt sokat álltam,
tócsák vizén tapicskáltam,
fürdőztem szívem tavában,
egy lányszem bozótosában.

Komondorok fölcsaholnak,
részeg vizek felzokognak,
belécsendül az éjszaka,
zuzmara, sebek hajnala.

Futok-e még záporokban,
de az én nyaram hol van?
A lúdbőrző vizek felett
mézarany délután pereg.

Villás gépszemek matatnak.
hulltukon kányák kacagnak,
veszendőség vasa csörög,
vascsőrű propeller pörög.

Nem érdekel a forgatag,
fölhajtok egy-egy poharat,
bebugyogjuk az éjszakát,
tudod-e mi a netovább?

Dobogok füstös fehérben,
Föld és Hold szájüregében,
tenger habján a szőkeség,
Uram, hogy járuljak eléd?

Szükség van itthon rád ma is,
megestvéledtem magam is,
kékláng szakáll ha fellobban,
vagyunk már csak világodban.

Adj, Istenem, sok ragyogást,
lám, most is küldöd a csodát!
És mi éggel vagyunk teli,
de nem tudjuk megérteni.

Németh István Péter

Szól a bor...

a 70 éves Kiss Benedeknek

Szól a bor: „Időm jól töltöm. Otthon a pince. Nem sír s börtön.
Csak tőlem érzed, hogy minden vendég tánc, s minden szó költemény.
Bőségszarunál gazdagabban minden palackban tavasz van.
Úton a bánat nem vásik el, borba merítsd, ha érkezel.

Egy kupa bor utakkal teli életünk elmesélteti.
Két kupa bortól el lehet fújni már három dalt is olykor.
Pohár mélyére nézel. S a jövőd hol van? Vértörős borban.
Bárány vére fröccsen sajtárba, kármentőbe, tőtikébe...

Telik a bor színarannyal, nem bírja, csak malomkő aszta.
Püspöksüvegénél magasabbra érjen fejedén a flaska.
Poharadat markolva élj csak, mivel minden zászló csélcsap.

Ha íze jó s színe szép, bízzad borra a dolgok menetét.
Olyan a jó bor, hogy tőle vízirózsaként ringatózol.
Óbort igyál éjjel, s reggelre tavalyi Nap kél fölötted.”